

FORGÓ ZSOLT

JEAN RAPP TÁBORNOK ÉS KAPCSOLATA NAPÓLEONNAL

Jelen írásunkban Jean Rapp francia tábornok, Bonaparte Napóleon szárnysegédje, valamint bizalmasa és bajtársa pályafutását szeretnénk röviden bemutatni a marengói csata és az austerlitz-i ütközet közötti időszakban. Rapp mint az első konzul és később a császár egyik legközelebbi embere fontos szerepet játszik a korszak történetében. Alakja igen ritkán kap kiemelt figyelmet a kor forrásaiban, annak ellenére, hogy tevékenysége Napóleon mellett, valamint a hadszíntereken mutatott bátorsága feljogosítaná erre. Úgy is említhetnénk őt, mint Napóleon egy elfeledett tábornokát, akiről igen kevés konkrét információval rendelkezünk, de aki megszolgált, hogy átfogóbb képet alakítsunk ki róla.

Rapp katonai pályafutása

Jean Rapp¹ 1771-ben az elzászi Haut-Rhin megye Colmar nevű városában látta meg a napvilágot egy polgárcsalád gyermekeként. Szülei lutheránusok voltak, és fiukat szerették volna a lelkipásztori pálya felé terelni, ám két nagybátyja – nem beszélve egy évvel ifjabb unokaöccséről, Jean-Jacques Kessel dandártábornokról, aki Rapp nővérének fia volt –, akik a francia királyi seregben szolgáltak, úgy tűnik, nagyobb hatással voltak az ifjúra, hiszen a nyomdokaikba lépett. Rapp 17 éves korában katonai szolgálatba állt, a királyi hadsereg egyik lovasezredébe (Chasseurs des Cévennes), amelynek laktanyája Colmartól északra, Osthaimben helyezkedett el. 1795. május 28-án Ligenfeldnél, a rajnai sereg katonájaként, számos sebesülést szenvedett az arcán és a karján, ami arra ösztönzi, hogy leszerelését kérje a hadseregből. Nagybátyja, Elie Graff, a nemzeti gárda kapitánya közbenjárására azonban 1796-ban szárnysegédi (aide-de-camp)² beosztásba kerül Louis Charles Antoine Desaix tábornok mellé.³

Maga Rapp a memoárjaiban a következőképpen eleveníti fel ezen eseményeket. Egy száz chasseurből⁴ álló előretolt francia egység tagjaként megfutamították az osztrákokat, és bár mindnyájan számos sérülést szenvedtek, elnyerték Desaix tábornok figyelmét és megbecsülését, amelyet egy a tábornok által írott levél is bizonyít.⁵ Egy levél, melyet Desaix mint a rajnai és moseli sereg jobbszárnyának parancsnoka és osztálytábornoka írt, kiemeli Rapp hősiessé viselkedését és rendkívüli bátorságát, amellyel az ellenséges osztrák huszár hadoszlopot megfutamította. Szót ejt az ifjú katona harcban elszenvedett sérüléseiről is, amelyek miatt a levél megírásának idején, III. év Fructidor 30-án (1795. szeptember 16.) nem tudott szolgálatot vállalni. Nem felejtí el megemlíteni Rapp folyamatos hű és bátor szolgálatkészségét, és dicséri személyes és harctéri kvalitásait is. Ugyancsak a levélből tudhatjuk meg, hogy Rapp ebben az időszakban az említett hadsereg lovasságának 10. vadászregimentjében teljesített szolgálatot, mégpedig hadnagyi rangban.⁶ Részt vett Desaix oldalán Kehl erődjének védelmében. Jean Moreau tábornok közbejárására századosi rangot kapott, és szárnysegédi megbízatását is megerősítették Desaix generális oldalán. 1797-ben tábornoka szárnysegédjeként harcolt tovább Németországban, és követte őt az Egyiptomba utazó sereggel is. Részt vett a francia sereg máltai partraszállásában. 1798. október 7-én a Sedimannál lezajlott ütközetben megszerezte az ellenséges török tüzéség maradványait, amiért egy század parancsnokságát bízták rá. Egy évvel később Samathout-nál

mutatott hősie helytállása és folyamatos, kiváló teljesítménye miatt ezredessé léptették elő.⁷ Vivant Denon beszámolójából tudjuk, hogy Desaix tábornok általában a hadoszlop vezetését bízta Rapp gondjaira.⁸ Továbbá szintén Denon az, aki beszámol Rapp sebesüléséről, amelyet a samathout-i ütközetben szenvedett el.⁹

Számtalan sebesülésével, szívósságával és hűségével minden alkalommal felhívta magára feljebbvalói figyelmét. Így volt ez Desaix esetében is, aki becses emberét mindenhová magával vitte. Egyiptomi tartózkodása alatt Rapp kapcsolatba került többek között Jean-Baptiste Kléber tábornokkal is. 1800. március 4-én Rapp elhagyta Egyiptomot, és Franciaország felé hajózott Desaix oldalán, amikor útjuk közben az angol haditengerészet elfogta őket. Fogságukból kiszabadulván, csak 1800. május 5-én érték el hazájukat.¹⁰ Itt Rapp rövid időre karanténba került, majd miután kiengedték, visszakerült eredeti alakulatához mint Desaix szárnysegédje, ezúttal Itáliában. A sors iróniája, hogy mindkét nagyszerű generális, akiknek a pártfogását élvezte, Egyiptomban, ugyanazon a napon távozott az élők sorából. 1800. június 14-én Desaix tábornokot egy golyó szíven találta Marengónál, amely azonnal kioltotta az életét. Az Egyiptomban, Kairóban tartózkodó Kléber tábornokkal pedig egy török merénylő végzett.¹¹ Rapp kapcsolata közvetlen feletteseivel mindig kiváló volt, hiszen például Louis Desaix generálist apjaként szerette és emlegette.¹²

Desaix tábornok halála után Napóleon szárnysegédi státuszba maga mellé vette Rappot és társát, Savaryt, a későbbi Rovigo herceget.¹³ Az első konzul ezzel fejezte ki tiszteletét nagyszerű tábornoka iránt, annak ellenére, hogy szárnysegédi stábjában nem volt üresedés.¹⁴ Rapp előmenetele innentől kezdve az első konzul közelségében szinte teljesen töretlen volt, és meredeken ívelt felfelé. 1801-ben kinevezték a mameluk gárda osztagának élére.¹⁵ 1802-ben diplomáciai és katonai szerepkörben Michel Ney marsall oldalán – mint az első konzul követe – részt vett Helvécia insurgenseinek pacifikálásában. 1802-ben ugyanis a helvét őskantonok közül Schweiz, Uri és Unterwalden felkelést szervezett régi alkotmányuk visszaállításáért és az elszakadásért Svájc többi részétől.¹⁶ Rapp az insurgensek vezetőivel Lausanne-ban tárgyalt először, ahol ismertette előttük Napóleon proklamációját.¹⁷ A tárgyalások nehezen haladtak előre és többször elakadtak, amiért Ney marsall Rapp ezredest tette felelőssé, és nem is tartotta megfelelő embernek a tárgyalások vezetésére. Kisebb fegyveres összetűzésekre is sor került, ám a helyzet végül a következő évben megoldódott.

Rapp 1803. szeptember 7-én dandártábornoki kinevezést kapott.¹⁸ Ugyanezen évben Haut-Rhin megye közigazgatási vezetőjének pozíciójára pályázott, ám nem sikerült elnyernie ezt a hivatalt. 1803 végén elkísérte Napóleont az északi partok mentén tett körútjára, ahol az Anglia elleni invázió előkészületei folytak. Napóleon és Rapp 10–12 órát a nyeregben töltve járta végig az előkészületek helyszíneit, hogy a lehető legalaposabban megvizsgáljanak mindent. Miután visszatértek, Napóleon elküldte Rapp tábornokot a francia flotta egyik admirálisához, hogy a csatornán történő átkelés előkészületeinek aktuális helyzetét felmérje, illetve terveiről rövid tájékoztatást adjon.¹⁹

1804-ben ismét az első konzul mellett töltött szolgálat részeként a tábornok újra végigjárta a boulogne-i térséget, majd visszatért Párizsba, ahol Napóleon császárrá koronázásán is részt vett. Találkozása a pápával mély nyomokat hagyott a tábornokban, a pápa személye és tekintélye lenyűgözte a katonás Rappot, ahogyan meg is jegyezte: „Be kell ismernem, sosem láttam még senkit ilyen finom arckifejezéssel vagy tiszteletreméltóbb megjelenéssel, mint VII. Pius.”²⁰

A beálló hadi és politikai változások ismertetésére nem szeretnénk bővebben kitérni. Mindössze a tényeket szeretnénk röviden ismertetni. Bonaparte már 1803-ban tervbe vette az angolok elleni háború kirobantását. 1804-ben Napóleon immáron császárként mindinkább igyekezett előkészíteni az Anglia elleni inváziót a La Manche csatornán keresztül. A francia haditengerészet bevetésével és spanyol szövetségesei hathatós közreműködésével szándékozta átszállítani seregeit a brit felségterületre. Szárazföldi csapatait Boulogne-ban állomásoztatta és gyűjtötte össze. Amennyiben ez a 150 ezer fő körüli létszámmal rendelkező haderő átjutott volna Angliába, feltételezhetően az angol szárazföldi csapatok ellenállását minden erőfeszítés ellenére felmorzsolta volna. Az átjutáshoz szükséges feltételeket azonban nem sikerült megteremteni, így a terv összeomlott. A Finisterre-foki csatában, 1805. július 22-én, a Pierre-Charles Villeneuve admirális által vezetett francia–spanyol flotta vereséget szenvedett a Robert Calder admirális vezette, számszerűen kisebb erőkből álló angoloktól. A következő próbálkozás sem járt sikerrel, hiszen Trafalgarnál (1805. október 21.) Horatio Nelson vezetésével ismét az angolok győztek Villeneuve erőivel szemben. A Grande Armée azonban már jóval korábban, 1805 augusztusában a harmadik koalíció szárazföldi tagjaira igyekezvén csapást mérni, elhagyta Boulogne körzetét, és az osztrákok ellen vonult fel.

Jean Rapp-pal legközelebb a boulogne-i táborban találkozunk, immáron tábornoki rangban. Philippe-Paul de Ségur memoárja alapján azt is pontosan tudjuk, hogy ő és Rapp tábornok 1805. augusztus 2-án érkeztek meg a táborba, egy nappal a császár érkezése előtt.²¹ Rapp elmondása szerint a harmadik koalíciós háború Ausztria elleni hadműveleteinek megindítása idején még a boulogne-i táborban tartózkodott.²²

Rapp mindenhová szolgálatkészen kísérte császárát, szinte már testőri szerepkört is betöltve. 1805. október 7-én ott volt, amikor Napóleon Ulmnál kiadta szokásos napiparancsait, illetve hozzáfogtak a Duna lerombolt hídjának javításához.²³ A memoár igyekszik visszaadni az Ulmnál történt események hiteles menetét, az összecsapásokat, a körülményeket. Terjedelmes leírást ad az Ulmba zárkózott osztrák haderő főparancsnoka, Karl Mack tábornok és a francia követ, Ségur tárgyalásairól. Valószínűsíthetjük, hogy Rapp nem vett részt aktívan a tárgyalások érdemi részeiben, mint Napóleon szárnysegédje mindvégig az uralkodó mellett tartózkodott, aki az Ulm megadásáról szóló tárgyalások alatt az elchingeni apátságban szállásolta el magát. Rapp szolgálata közben azonban többször került az események forgatagába mint mellékszeplő. Egy ilyen esetről emlékezik meg, amely az osztrákok megadását követően történt. Rapp tábornok éppen a császár közelében tartózkodott, amikor Mack generális Napóleonhoz érkezett, hogy tiszteletét tegye. Elismerte vereségét és tisztelgett Napóleon előtt. Miután elvonult, a császár elküldte Henri Gatien Bertrand tábornokot, hogy mérje fel a megadásra kényszerített erők számadatait. A Bertrand által közölt 21 ezer fős adatot azonban túl csekélynek érezve, az uralkodó parancsot adott Rappnak, hogy ő is járjon utána ugyanennek. A tábornok végrehajtotta a parancsot, és 26 ezer szolgálatra alkalmas emberről begyűjtött információja már elégedettséggel töltötte el Napóleon. Rapp azonban végül elismeri, hogy még az ő adatai is tévesnek bizonyultak, mert Ségur 33 ezer emberről és 19 tábornokról szóló jelentése volt a helyes.²⁴

Rapp megemlékezik a tárgyalások idején történt egyéb eseményekről is, Franz Werneck tábornok és Ferdinánd főherceg szökéséről és üldözéséről a Joachim Murat által vezetett hadtest által. A leírásból arra következtethetünk, hogy Rapp Murat hadtestében részt vállalt a menekülők üldözésében, ám valószínűleg csak a győzelem emléke által keltett dicsőséggel teli érzések uralkodnak el rajta. Állítása szerint a me-

nekülő osztrák erőket több kisebb ütközetben szétverték, és fogságba ejtették. Megszerezték teljes ellátmányukat, tüzérségüket, zászlóikat, és katonáik nagy részét fogságba ejtették.²⁵ Később beszámol Napóleon elégedettségéről, és idézi a császár hadsereghez intézett proklamációját, amelyben elhangzott egyik híres, gyakran idézett mondása, mely szerint „a katonáim a gyermekeim!”²⁶

A francia hadsereg Ulm kapitulációja után az oroszokkal szándékozott megütközni, és ezen megfontolásból Bécs ellen kezdte meg a felvonulását. A különböző hadtestek Berthier, Bernadotte, Soult és Murat parancsnoksága alatt önállóan működő egységekként hajtották végre Napóleon parancsait. Rapp memoárjából részletes beszámolót kapunk a Grande Armée egységeinek helyzetéről és Napóleon terveiről. A császár nem tartotta elsődleges céljának, hogy Bécsbe bevonuljon, mindössze azért sürgette csapatait, különösképpen Murat hadtestét, mert a legfontosabb stratégiai feladatnak a Dunán történő biztonságos átkelést tekintette. Ezért írásos parancsot küldött Murat-nak, amelyben felszólította, tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a felvonuló teljes francia haderő átkelését biztosítsa, és vágja el az osztrákokat orosz szövetségeseiktől. Rapp ebben az időben érkezhett meg Sankt Pöltenbe, a császár közvetlen kíséretének részeként, így beszámolója a parancsok részletességéről és pontosságáról hitelesnek tekinthető.

Rapp 1805. november 13-án Napóleon oldalán vonult be Bécsbe. A Dunán való átkelést a megszerzett egyetlen sértetlen híd biztosította, a város készleteiből a franciák feltöltötték sajátjaikat, és megkezdték felvonulásukat Morvaország felé, hogy összecsapjanak a Mihail Kutuzov vezette orosz főerőkkel és a hozzájuk időközben csatlakozó osztrákokkal. Napóleon csapatai november 20-án kezdték meg Bécs kiürítését és felvonulásukat a közelgő csata színhelye felé. (A városban francia helyőrség maradt.) Az austerlitz csatát megelőző estén Napóleon kellemes hangvételű társalgást folytatott közelálló embereivel, köztük Rapp-pal, és érezhetően már akkor biztosra vette másnapi sikerét.²⁷ Ugyanakkor Rapp szerint Napóleon mélységes haraggal töltötte el az a fajta magabiztoság, merészség és hangnem, amellyel a hozzá követségbe küldött Dolgorukij herceg, I. Sándor szárnysegédje a tárgyalásokat lefolytatta.²⁸

A „három császár csatája” volt az a pont Jean Rapp tábornok katonai karrierjében, amely mint katonát a halhatatlanok közé emelte. Napóleon egyik leghíresebb csatájának egyik legemlékezetesebb momentumát az ő nevével kötötte össze a történelem. Ő maga így nyilatkozik erről: „Megérkeztünk Austerlitzhez. Az oroszok erőfölényben voltak, visszaverték az előőrsünket és már legyőzöttnek hittek minket. A támadás elkezdődött, de könnyű előrenyomulás helyett, amit csupán az őrségüktől²⁹ reméltek, mindenütt a legmakacsabb ellenállásba ütköztek. A csata már egy órája tartott, és még nagyon messze volt attól, hogy a javukra fordítsák. Egy utolsó kísérlettel próbálkoztak a centrumunkban. A birodalmi őrség kimerült, a gyalogság, a lovaság, a tüzérség a hídon nyomult előre, anélkül, hogy Napóleon észlelte volna a mozgásukat, ugyanis a terület természeti adottságai akadályozták megfigyeléseit. Hamarosan hallani lehetett a muskétások lövéseit, egy orosz egység Schinner tábornok vezetésével átjutott a vonalainkon.³⁰ Napóleon utasított, hogy vigyem a mamelukokat, két század vadászt és egyet a gránátos örök közül, és derítsem ki a dolgok állását. Erős vágtaival elindultam, és amikor az események lőtávolába értem, már láttam a katasztrófát. Az ellenség lovassága a centrumunkban a csapatainkat kaszabolta. Egy kicsit távolabb észrevettük, hogy a gyalogság és a lovaság csoportjai tartalékokat képeznek. Az ellenség lemondott a támadásról, és szembefordult, hogy találkozzon velem. Négy tüzérségi egység érkezett, és lőállásba helyezkedett. Akadálytalan volt az előrenyomulásom, a

balomon a bátor Morland ezredessel, míg jobbomon Dellamagne tábornokkal. »Látjátok – mondtam a katonáimnak –, az ellenség a barátainkon és a testvéreinken tapos, bosszuljuk meg őket, bosszuljuk meg zászlainkat!« Megrohmoztuk a tüzéséget, és megszereztük. A lovasságot, amely ránk várt, ugyanezzel a csapással zavartuk szét. Rendezetlenül menekültek, mi, ahogy az ellenség is, átgázoltunk katonáink holttestein, kiknek vonalain áthatoltak. Az embereket, akik sebesülten menekültek, elfogták. Egy lovas gránátoszázad érkezett az erősítésemre, és így már képes voltam szembeszállni a tartalékokkal, amelyek az orosz gárda segítségére érkeztek. Rettenetes dühvel folytattuk a támadást. A gyalogság nem merete vállalni a kockázatot, hogy tüzeljen, minden zavaros volt, ember ember ellen harcolt. Végül csapataink elszántsága diadalmaskodott minden akadály felett. Az oroszok menekültek, és szétszóródtak. Sándor cár és Ausztria császára is a vereség szemtanúi voltak. Egy magaslaton állomásozva, kicsit távolabb a csatától látták, hogy a gárda, amelytől azt remélték, eldönti a csatát, darabokra tépetett egy maroknyi bátor ember által. A fegyvereik és a málhájuk a birtokunkba került, és Repnyin herceg³¹ is a fogságunkba esett. Sajnos nagyon sok emberünk halt meg, és rengeteg volt a sebesült. Morland ezredes meghalt, és én is kaptam egy vágott fejsébet egy szablyától. Elmentem, hogy jelentést tegyek az eseményekről a császárnak. Törött szablyám, sérülésem, a vér, ami beborított, a döntő fölény, amit olyan kis erővel vívtunk ki az ellenség legkiválóbb harcosai ellen, inspirálták Napóleont, hogy később ezt Gerard³² által festményen megörökíttesse.”³³

A csata után Rapp tábornokot az austerlitz-i kastélyban szállásolták el, ahol az ütközetben szerzett sebesülését igyekezett kiheverni. Napoleon többször személyesen meglátogatta tábornokát, és ilyenkor mindig megosztotta vele a friss híreket. Miután Rapp felépült a sérüléséből, elnyerte a császártól az osztálytábornoki kinevezést. Elkísérte Bonapartét Schönbrunnba, és két héttel később Napoleon parancsára újabb diplomáciai, hírszerzői küldetésre indult.³⁴ A császár parancsára végig kellett járnia az Európa különböző térségeiben állomásozó francia hadseregeket, fel kellett térképeznie állapotukat, és Napoleon hadparancsait is neki kellett kézbesítenie a vezérlő tábornokoknak. Útja a császár írásos parancsa alapján könnyen végigkövethető. Először Grazba, Marmont tábornok egységeihez utazott, akit Napoleon külön megkért, hogy Magyarországra is küldjön kémeket és térképezze fel az ottani viszonyokat. Innen André Masséna hadtestéhez kellett utaznia Laibachba, majd Palmanovába. Meg kellett vizsgálnia a francia helyőrségek állapotát, felkészültségét és a hadtáp állapotát. Végül Laurent de Gouvion-Saint-Cyr tábornok Nápoly felé menetelő csapatait kellett felmérnie, majd Klagenfurton keresztül visszatérnie Ney marsall alakulataihoz, amelyekkel együtt újra csatlakozhatott a császárhoz. Rapp Münchenben találkozott újra Napóleonnal, aki Eugéne herceg esküvőjén vett részt (1806. január 13.). A tábornok a herceg kíséretének tagjaként tért vissza Itáliából.³⁵ Távollétében született meg a pozsonyi béke, amely lezárta a harmadik koalíciós háborút, de előrevetítette a negyedik kirobbanását.

Jean Rapp pályafutásának további állomásai között szerepel a következő évi porosz hadjárat a jénei csatával, Weimar elfoglalásával, valamint a lengyelországi hadjárat. 1807-ben Napoleon kinevezte Danzig kormányzójának. Szerepet vállalt az 1809-es év hadjárataiban, ő volt az, aki elfogatta Friedrich Stapst Schönbrunnban a merényletkísérlet előtt. Hősiességét bizonyította az Oroszország elleni 1812. évi invázióban, annak kudarca ellenére is. 1814-ig Napoleon szolgálatában maradt szárnysegédként. A dicsőséges száz nap alatt csatlakozott a császárhoz, ám a waterlooi csatá-

ban nem vett részt. De tíz nappal később Rapp vezetésével született meg a franciák utolsó katonai sikere a La Souffelnél vívott ütközetben (1815. június 28.).

Rapp Napóleonnól

Jean Rapp emlékirataiból kirajzolódik a tábornok képe és véleménye Napóleonnól, valamint bepillantást nyerhetünk kettejük viszonyába is. Rapp személyiségének legmeghatározóbb jellemvonása, hogy katona volt. Katonaként élt és harcolt, éppen ezért érezhetően katonaként is írt és gondolkodott. Emlékei és történetei érezhető odaadással szólnak Napóleonnól, a hadvezérről és kevésbé hízelgően Napóleonnól, a politikusról, első konzulról és császárról. Sokszor úgy tűnhet, hogy Rapp szinte féltve védelmezi Bonaparte jó hírnevét és tisztességét, aminek okát talán nem is kell keresnünk, hiszen 14 éven át hűen és becsülettel szolgálta őt, így megengedhetőnek ítéljük ezt a fajta elfogultságot. Nem félelemből meghunyászkodó és kötelességből védelmező hangvételünk, inkább egy ember mélységes csodálatát példaképe iránt.³⁶

Rapp maga is elismeri, hogy karrierje és megítélése akkor kezdett meredeken emelkedni, amikor Napoleon szárnysegédjévé vált. Emlékirataiban hangsúlyozza, hogy őszinteségével, buzgalomával, szorgalmával és katonai tehetségével is felhívta magára a figyelmet, de érezhető szavaiból, hogy nem kevés büszkeséggel és elégedettséggel vetette papírra ezeket a sorokat. Memoárjában gyakran emlékeztet saját személyének fontosságára és Napoleon megbecsüléséről. Ezt jól példázza a következő idézet is: Napoleon „gyakran megjegyezte a környezetében lévők előtt, hogy kevesen vannak birtokában olyan jó értelemben vett született tehetségnek és tisztánlátásnak, mint Rapp”.³⁷ Természetesen nem vonjuk kétségbe a tábornok tehetségét és más emberi tulajdonságait sem, nem is tehetjük, hiszen több korabeli személy – az általuk írt emlékiratokban és levelekben – is elismeri kvalitásait. Louis Constant Wairy (1778–1845), Napoleon inasa például a következőképpen vélekedett róla: „Rapp parancsnok [ez volt a rangja akkor] mindig is szeretetre méltó, bátor és általánosan kedvelt volt. Becsületessége – olykor gyengébb esze – tetszett a császárnak. Rengeteg alkalommal hallottam, ahogy utóbbi ódákat zeng a szárnysegédjéről, mindig így említve őt: én bátor Rappom! A csatában ez a tiszt nem volt szerencsés, és ritkán vett részt olyan ütközetben, amelyben meg ne sebesült volna.”³⁸ Emellett Rapp egyszerű, katonás természete miatt általánosan kedvelt személy volt Napoleon környezetében, így remek kapcsolatot ápolt többek között Bourrienne-nel, ahogyan közvetlen bajtársaival, Durockal és Lauristonnal is.³⁹

Rapp memoárjában úgy beszél az első konzulról, mintha saját apjaként szeretné, és igyekszik őt megvédeni attól, hogy hibás képet fessenek róla, ugyanakkor nem rejti véka alá az általa is tapasztalt negatív tulajdonságokat. Elfogultsága kézzelfogható, ahogyan feltétlen hűsége és tisztelete is Napoleon iránt. Rossz érzéssel említi a kor rendőri rendszerét, amely sokszor pletykákon alapuló információival vezette félre és gerjesztette haragra Bonapartét. Teljes megvetéssel szól az „új nemességről”, amelynek tagjaival kapcsolatban szinte semmilyen pozitívumot nem említ.⁴⁰ Árulóként aposztrofálja őket, akik 15 éven keresztül hajlongtak Napoleon előtt, majd a legnagyobb nyugalommal versérték végig a bukását, immár a másik oldalról szemlélve. Elítélte az egymással kersengő egyéneket, akik különböző előnyök és szívességek fejében bármire képesek voltak, mégis amikor a hála, a köszönet és a hűség kérdése merült fel Napoleonnal szemben, inkább eloldalogtak.

Rapp, aki maga is kiváló katona volt, érezhető elfogultsággal szól Napóleon katonákhoz fűződő viszonyáról. Kiemeli azt a különös gondoskodást, amit a hű és odaadó katonák szinte mindig megkaptak. Napóleon sosem mulasztotta el, hogy megkérdezze a hozzá látogatóktól, miként szereztek sérülésüket, és mindig azt mondta, „minden sebesülés egy negyed nemesség”.⁴¹ Ezt az állítását ugyanakkor ismét csak kritikai vizsgálat alá kell vetnünk, hiszen Schom művében egyértelműen leszögezi, hogy Napóleon mindenkinél jobban élvezte a rivaldafényt, és féltékenysége mások cselekedetei miatt olykor „égbe kiáltó méltánytalanságokra” készítette, főleg ha ezek dicsőséges haditettek véghezviteléhez fűződtek.⁴²

Olykor az első konzul kisebb jótéteményeit is igencsak eltúlozza, míg hibáinak és negatív oldalának élet igyekszik tompítani. Dicséri Napóleon katonai előrelátását, tehetségét és sokoldalúságát, amikor feleleveníti azokat az eseteket, amelyek ezt igazolják. Valószínűsíthetjük, hogy Rapp leírása hűen szól Napóleon „információéhségéről”, főként katonai döntései esetén. Napóleon szinte sosem utasította el, hogy meghallgassa mások ötleteit és meglátásait, sőt kíváncsi volt rájuk és megszívlelte a kérdéskörbe bevont tanácsadók véleményét.⁴³ Biztosra vehető, hogy Bonaparte nem hallgatta meg akárci véleményét egy adott kérdésben, de akiket arra érdemesnek tartott, adhattak neki tanácsokat. A tanácsok és információk felhasználásával azonban a döntés jogát teljesen saját magának tartotta meg, hiszen a vele járó felelősség is az övé volt. Napóleon rendkívüli előrelátását tanúsítja, hogy már strasbourg-i tartózkodása idején, mielőtt a boulogne-i tábornok elérte volna, egy mérnököt küldött Bécs alá, hogy feltérképeztesse vele a logisztikai viszonyokat és útvonalakat, amelyeket a későbbi felvonulása során használni szándékozott.⁴⁴

Rapp Napóleon szárnységjeként szinte mindennapos kapcsolatot tartott Bonaparte tanácsadóival, és számtalan dolognak volt tanúja. Úgy vélte, legtöbbször a tanácsadók hibás döntései és felvetései befolyásolták Napóleon a rossz és helytelen döntések meghozatalában.⁴⁵ (Ezt a megállapítását már illik nagyobb fenntartásokkal kezelni, Bonaparte elég határozott és öntudatos volt, hogy döntéseibe ne engedjen beleszólást.) Rapp a tanácsadók szerepét látta abban, hogy – miként írta – „folyamatosan háborúba taszították Napóleon”.⁴⁶ Itt azonban ismét érdemes kiemelni: nem valószínű, hogy Napóleon kiengedte volna a kezéből a döntést a háború indításáról vagy befejezéséről, különösképpen császárrá koronázása után. Talán akkor sem járunk messze a valóságtól, ha azt feltételezzük, hogy Rapp részéről bizonyos irigység megnyilvánulását láthatjuk, megfelelően burkolt formában.

Jean Rapp, mint Bonaparte egyik leghűségesebb embere, nem meglepő módon kapcsolatba került feljebbvalója személyes szférájának egyéb tagjaival is, többek között a szűkebb értelemben vett családdal. Jó kapcsolatot épített ki Josephine-nel és Bonaparte rokonságával, olyannyira hogy a későbbi császárné még a családi játékokba is bevonta.⁴⁷ Sőt Rapp szinte minden útjára elkísérte a Bonaparte család tagjait, ahogyan tette ezt a nem túl szerencsés Plombières-be történő utazáskor is.⁴⁸ Érthető módon nem foglal állást ebben a kérdésben egyértelműen. Rapp megemlíti Napóleon feltétlen szeretetét és hű odaadását családjá iránt, de nem felejt el kiemelni a bosszúságot, amelyet ugyanezek az emberek okoztak a császárnak.⁴⁹

Az emlékiratokban szerepel egy nagyon érdekes rövid kis anekdota, amely Napóleon gáláns és megnyerő modorát hivatott igazolni. Az 1805-ös évben a Bécs felé vonuló császár éppen Sankt Pöltenben tartózkodott, és kilovagolt, amikor a régi korzikai kormányzó lánya, anélkül hogy felismerte volna, a császár segítségét kérte. Napóleon nagyvonalúan a hölgy minden kérését teljesítette, és ezzel elnyerte szimpátiáját és

rokonszenvét. Akár gondolhatnánk, hogy Rapp a rövid kis közjáték említésével csak Napóleon emberségét és természetéből fakadó kedvességét akarta bemutatni, és ez csak egy kitalált történet, némi romantikus felhanggal, ám ismerve a császár vonzalmát és érdeklődését a szép hölgyek iránt, szavait nem vonjuk kétségbe. Tekintetbe véve a tényt, hogy a történet Constant és Bourrienne memoárijában is feltűnik, feltételezésünk az események valóságát tekintve igazolást nyer.⁵⁰

Napóleon környezetében olykor előfordult, hogy egy hűséges, odaadó és tisztességes ember is kegyvesztetté vált, még olyan helyzetben is, amikor éppen mások megsegítésére törekedett. Volt erre példa Jean Rapp pályafutásában is, mégpedig egy olyan helyzetben, amiért kívülállóként el sem kellene ítélnünk. Napóleon azonban nem kívülállóként élte meg a szárnységéje által megörökített esetet, és nem is akként reagált rá. Császárrá koronázása után valószínűleg Bonaparte korábbi magabiztossága és öntudatossága tovább nőtt, és ahogy Rapp is említi: a korábban élvezett bizalom hirtelen megváltozott. Ő úgy fogalmazza ezt meg: „Kényelmetlenebbül éreztük magunkat a birodalmi bíbor által ránk rótt kötöttség miatt.”⁵¹ Rapp esetéből kiderül, hogy Napóleon viselkedése császársága kezdetétől némileg megváltozott, jóval gyanakvóbbá vált, hiszen egyetlen levél miatt is képes volt addigi „kedvenc” szárnységédjét árulással megvádolni.⁵² A történet burkoltan igyekszik utalni arra, hogy Bonaparte császárként inkább mutatott agresszivitásra utaló jeleket, mint hadvezérként. Nehéz volt kiérdekelni a császár bizalmát, és könnyen el lehetett azt veszíteni, még Rappnak is. Kikerült a császár kegyeiből egy időre, de valószínűleg a császárné és Jean-Baptiste Bessières marsall közbenjárására újra felvette szolgálatát, ám Napóleon határozott „kérésére” és érezhetően saját akarata ellenére nősülnie kellett.⁵³

Később Rapp saját befolyásának bizonyóságaként megemlíti a szintén kegyvesztett Jean Baptiste Bernadotte marsall történetét, akinek kérésére közbenjárt Napóleonnál, a siker legkisebb jele nélkül. Az ügy kapcsán azonban nem felejtí el megjegyezni, hogy Napóleon megbocsátott a marsallnak, és megalapozta annak jólétét, ennek ellenére fordulat állt be kettejük későbbi viszonyában.⁵⁴ Mindenesetre a korábban már említett kettősség érzése Rapp személyiségében és leírásaiban újra szembötlővé válik, ám ezúttal Bernadotte-tal kapcsolatban. Elismeri a marsall kedvességét és megnyerő természetét, ám kiemeli, hogy megérdemelten vált kegyvesztetté. A történet bizonyítja, Rapp mennyire büszke arra, hogy a marsall a közbenjárását kéri, szavaiból mégis érezhető egyfajta elfojtott féltékenység Bernadotte karrierje iránt.

Rapp mint az események aktív résztvevője eleveníti fel a Bonaparte ellen elkövetett pokolgépes merénylet történéseit. A IX. év Nivose 3-án (1800. december 24.) Napóleon egy nagyobb társasággal az operába tartott, hogy meghallgassa Joseph Haydn: *A teremtés* című oratóriumát, amelyet akkor játszottak először Párizsban. Azonban a Rue Saint-Nicaise-on haladva királypárti összeesküvők megkísérelték hintóját egy pokolgéppel felrobbantani. A merénylet nem járt sikerrel, az első konzul társaságába tartozó személyek közül senki sem szenvedett maradandó fizikai sérülést. Az eset érdekessége Rapp szerint az, hogy Napóleont már előre figyelmeztették egy esetleges ellene irányuló merényletre, ennek ellenére vállalta a kockázatos utat, valamint az, hogy Bonaparte méltósággal és higgadt nyugalommal viselte az eset okozta sokkot. Tisztán érezhetően arra céloz ezzel, hogy egy kiváló és fegyelmezett katona, mint amilyen a későbbi császár is, birtokában van a bátorság egy olyan formájának, amely csak harcedzett emberekre jellemző.⁵⁵

Összefoglalva: a tárgyalt időszakban Jean Rapp gyorsan emelkedő katonai karriert futott be. A csatákban mutatott hősiessége és odaadása, valamint feltétlen

lojalitása és engedelmissége önmagában elég volt az uralkodó szimpátiájának kivívásához. Rapp mint Bonaparte Napóleon szárnysegédje és tábornoka igen összetett képet fest elénk az egyetemes történelem egyik „legellentmondásosabb és leghíresebb” figurájáról. Rapp szinte minden Napóleonnal kapcsolatos történetében érezhető egyfajta kettősség, amelyet igyekszik ugyan arra használni, hogy a „Felség renoméjét védje”, ám mégis megmutatja az értékek és érdekek ütközésének, valamint kompromisszumának oly jellemző kapcsolatát.

Rapp viszonya Napóleonnal legalább olyan változékony lehetett, mint Bonaparte természete. Rapp Napóleont katonaként istenként tiszteli, ám politikusként és magánemberként már látja hibáit. Elfogultnak nevezhető az a kísérlet, hogy Napóleon egyes hibáit és negatív jellemvonásait pusztán egyszerűen próbálja bemutatni, és igyekszik tompítani azok élet. Mindenesetre kapcsolatukat az egymás iránt mutatott kölcsönös tisztelet és figyelem jellemezte, ami alá- és fölérendeltség viszonylatában nem túl gyakori jelenség. Talán nem esünk túlzásba, ha kijelentjük, hogy Jean Rapp baráti szemmel és érzésekkel igyekszik előttünk bemutatni egy „barátot”. Rapp meglátásai megkerülhetetlenek Napóleon jellembrázolásához.

Jean Rapp személyében egy olyan ember került a figyelmünk középpontjába, aki megérdemli, hogy megemlékezzenek róla. El kell ismerni, a tábornok egy nagyszerű katonai erényekkel megáldott ember volt, aki hűen szolgálta hazáját és feljebbvalóját. Amennyiben pedig elhisszük, Napóleon komolyan gondolta a korábban idézett proklamációjában elhangzottakat, miszerint „a katonáim a gyermekeim”, akkor kijelenthetjük, hogy Jean Rapp tábornok a császár egyik legkedvesebb „gyermeke” volt.

Jegyzetek

¹ Elzászi származása miatt nevét helyenként Johann Rappként is megtalálhatjuk.

² Aide-de-camp (szárnysegéd, tábori segéd) mint terminus technicus megtalálható még a szakirodalomban többek között sidée-de-camp és adjutant formában is.

³ Philip Haythornthwaite: Napoleon's Commanders. II. 1809–1815. Oxford, 2002. 50.

⁴ Chasseur jelentése vadász, amely esetünkben könnyűlovás, illetve könnyűgyalogos francia egységeket jelent. Az osztrák császári seregekben huszároknak megfelelő egység.

⁵ Mémoires du général Rapp, première aide-de-camp de Napoléon, écrits par lui-même et publiés par sa famille. Paris, 1823. 1–2.

⁶ Rapp: i. m. 2–3. A levél érdekessége, hogy a II. év Prairail 9-én történt eseményt említi, ami a Gergely-naptár szerint 1794. május 28., tehát egy évvel pontosan a lígenfeldi ütközet előtt, ám feltételeznünk kell, hogy mégis erről az ütközetről van szó, ugyanis Rapp ott szerezte az említett sebesüléseit.

⁷ Rapp: i. m. 3–4.; Alexander L. Kielland: Napoleon's Men and Methods. New York, 1908. 33. (Kielland szerint az egyiptomi hadjárat tette ismertté Rapp nevét végérvényesen Napóleon előtt, többek között Junot, Lannes és Davout névvel együtt.) Le Comte Henri Vigier: Davout, maréchal d'Empire. Paris, 1898. 71.; Guerre d'Orient. Campagnes de Égypte et de Syrie, 1798–1799. Mémoires pour servir à l'histoire de Napoléon, dictés par lui-même à Sainte-Hélène, et publiés par le général Bertrand. Paris, 1847. 296–297., 375–376.

⁸ Vivant Denon – Arthur Aikin: Travels in Upper and Lower Egypt, in Company with Several Divisions of the French Army during the Campaigns of Napoleon Bonaparte in that Country. I–III. London, 1803. I. 357–358.

⁹ Denon–Aikin: i. m. II. 53–54.

¹⁰ Letters and Documents of Napoleon. I. Válogatta és fordította: John Eldred Howard. New York, 1961. 468–469.

¹¹ Mémoires du duc de Rovigo (M. Savary) écrits de sa main pour servir à l'histoire de l'empereur Napoléon. I. Première et seconde partie. Paris, 1828. 235–236. Vö. Louis Antoine Fauvelet De Bourrienne: Mémoires de M. de Bourrienne, Ministre d'État sur Napoléon Le Directoire, Le Consulat, L'Empire et La Restauration. IV. Paris, 1829. 171–177.

¹² Mémoires de Constant, premier valet de chambre de l'empereur, sur la vie privée de Napoléon, sa famille et sa cour. I. Paris, 1830. 69. Vö. Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès; ou, Souvenirs historiques sur Napoléon, la révolution, le directoire, le consulat, l'empire et la restauration. Seconde Édition. II. Paris, 1833. 180.

¹³ Savary: i. m. I. Partie I. 184. Vö. Letters. i. m. I. 468.; Constant: i. m. I. 69.

¹⁴ Baron Claude-François de Méneval: Memoirs of Napoleon Bonaparte. I. New York, 1910. 121.

¹⁵ Ronald Pawly: Napoleon's Mamelukes. Oxford, 2006. 10. Napóleon 1801. október 13-án utasítja az akkor még ezredesi rangban szolgáló Rappot a mameluk gárda megszervezésére. Az egység – melynek elnevezése az Első Konzul Mamelukjainak Százada volt – kezdetben 240 főből állt, de 1802. január 7-én Rapp beszámolójának hatására az alakulat létszámát 150 főre csökkentették. Mamelukok mellett szír és kopt katonák is teljesítettek szolgálatot az egységben.

¹⁶ Mémoires du Maréchal Ney, duc d'Elchingen. II. Bruxelles, 1833. 72.

¹⁷ Ney: i. m. II. 81–85.

¹⁸ Eudoxe Soulié: Notice des peintures et sculptures composant la musée de Versailles. Versailles, 1854. 355.; Jean Baptiste Pierre Julien de Courcelles: Histoire généalogique et héraldique des pairs de France. VIII. Paris, 1827. 165.

¹⁹ Denis A. Bingham: A Selection from the Letters and Despatches of the First Napoleon with Explanatory Notes. II. London, 1884. 39. Napóleon levele Joseph Antoine Gaunteaume (1755–1818) admirálisnak.

²⁰ Bourrienne: i. m. VI. 224.

²¹ Philippe-Paul de Ségur: De 1800 à 1812. Un aide-de-camp de Napoléon. I. Paris, 1894. 149. Ségur (1780–1873) osztálytábornok, történész, akadémikus, ebben az időben Napóleon egyik szárnysegédje.

²² Rapp: i. m. 26.

²³ Ségur: i. m. 176.

²⁴ Rapp: i. m. 37–38. „Te beszéled a nyelvüket, menj és derítsd ki az igazságot!” – ezzel a felszólítással küldte el Napóleon Rappot, hogy megtudja a fogságba esett ellenség pontos számát. Ebből az egyetlen mondatból adódóan kerekedett az a téves felvetés, amely szerint maga Jean Rapp vezette Ulmban a körülzárt osztrák sereg vezérkarával folytatott tárgyalásokat a megadásról. A források elemzése nyomán kiderül – és Rapp saját bevallása szerint is látszik –, hogy egyik szárnysegédpartnere, Ségur volt a tárgyalásokkal megbízva. Vö. Ségur: i. m. 212. Utóbbi 18 tábornokról ír valójában, és 40 zászlót, valamint 60 felállított ágyút említ. Lásd még: Bourrienne: i. m. VII. 35–37.

²⁵ Rapp: i. m. 39–44.

²⁶ Rapp: i. m. 47–48. „Mes soldats sont mes enfants.”

²⁷ Ségur: i. m. 248–249.

²⁸ Bourrienne: i. m. VII. 67.

²⁹ Az orosz Chevalier-gárdaezred lovassága, soraiban az orosz nemesség színe javával. Nagy István: Az austerlitz-i csata. In: Aetas, 2001/2.

³⁰ Az eredeti forrásban szereplő square, mint katonai fogalom, jelenthet arcvonalat, de jelen esetben ez a francia centrum a gyalogsági négyyszög csapatait foglalja magába.

³¹ Nyikolaj Grigorjevics Repnyin-Volkonszkij herceg (1778–1845), a Chevalier-gárda ezredese. In: Arthur Kleinschmidt: Russland's Geschichte und Politik dargestellt in der Geschichte des russischen hohen Adels. Kassel, 2006. (Reprint der Ausgabe 1877.) 75.; Alexander Mikaberidze: The Russian Officer Corps in the Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815. New York, 2005.

³² Francois Pascal Gerard (1770–1837) francia neoklasszicista festő képe (Bataille de Austerlitz, 1810), amelyen az austerlitz-i csatát eldöntő roham után jelentést tevő Rapp a császár elé érkezik. Ségur memoárja szerint a kép túlzott, mert Napóleon körül valójában nem voltak holtak és romok, valamint a tábornokot nem kísérték ilyen közel a csapatai. (Ségur: i. m. 262–263.) Ezzel szemben Marbot altábornagy emlékiratai szerint, aki maga is az események szemtanúja volt, a kép a lehető legnagyobb pontossággal és kivételes aprólékosággal ábrázolja a történeteket. Mémoires du général Bon de Marbot. I. Paris, é. n. 261.

³³ Rapp: i. m. 60–63. Vö. Rapp beszámolója: Bourrienne: i. m. VII. 67–70.; Ségur: i. m. 261–264. Utóbbi is elismeri Rapp tábornok rendkívüli haditettét, és kiemeli bátorságát és szerepét a csata eldöntésében. Továbbá: The Note-Books of Captain Coignet. New York, 1929. 124–125.; Sir Dunbar Plunket Barton: Bernadotte and Napoleon 1763–1810. London, 1921. 118–119.

³⁴ Rapp: i. m. 63–64. Napóleon írásos parancsa a XIV. év Frimaire 25-én, azaz 1805. december 16-án kelt. Rapp ezen időpont után hagyta el Bécsét.

³⁵ Rapp: i. m. 63–65.

³⁶ D'Abrantès: i. m. Seconde Édition. V. Paris, 1832. 191–197.; Alan Schom: Bonaparte Napoleon. Debrecen, 2001. 413. Rappot azon kevesek közé sorolja, akik fanatikusan rajongtak Napóleonért, és képesek

lettek volna az életüket áldozni érte, bárhol és bármikor. Ezzel megerősíti azt a feltételezést, amely szerint Rapp leírásaiban jócskán találkozunk az elfogultság kisebb-nagyobb jeleivel.

³⁷ „Il a souvent dit à ses alentours qu'il était difficile d'avoir plus de bon sens naturel et de discernement que Rapp.” *Rapp*: i. m. 4.

³⁸ *Constant*: i. m. I. 69–70.

³⁹ *Bourrienne*: i. m. VI. 201–202.

⁴⁰ *Bourrienne*: i. m. VII. 86. A memoár szerint a nemességgel szembeni ellenérzései miatt nem kapott Rapp sosem duc rangot a császártól, csupán count rangot, ellentétben a nála intelligensebb Savaryval, akivel emiatt nem is szívlelték egymást különösebben a későbbiekben, régi bajtársi kapcsolatuk ellenére sem.

⁴¹ „Il prétendait que chaque blessure était un quartier de noblesse.” *Rapp*: i. m. 5. Napóleon Austerlitz után ugyanezt mondja a sebesült Rappnak, akit meglátogatott: „Már rendelkezel egy negyednyi nemességgel, amitől semmi sem kiválóbb!” Maga az idézet valószínűleg innen származtatható. Vö. *Ségu*r: i. m. 267.

⁴² *Schom*: i. m. 412–413.

⁴³ *Rapp*: i. m. 22–24. Rapp konkrét esetek említésével is igazolja észrevételeit.

⁴⁴ *Bourrienne*: i. m. VII. 13.

⁴⁵ *Rapp*: i. m. 8–9.

⁴⁶ „Voilà comment, en provoquant, en encourageant des vues, des entreprises encore incertaines, on l'a précipité dans des guerres continuelles.” *Rapp*: i. m. 9.

⁴⁷ *Phineas C. Headley*: *The Life of Empress Josephine*. New York, 1857. 169–170.

⁴⁸ *Bourrienne*: i. m. V. 18–20.

⁴⁹ *Rapp*: i. m. 12–13. Vö. *Schom*: i. m. 413.

⁵⁰ *Rapp*: i. m. 54. Napóleon általában a vadászok gárdájának ezredesi egyenruháját viselte, ezért nem ismerte fel az említett hölgy. Vö. *Constant*: i. m. 242–243.; *Bourrienne*: i. m. 63–64.

⁵¹ „...la réserve que nous imposait la pourpre nous blessait.” *Rapp*: i. m. 14.

⁵² Napóleon szárnységei közül egyetlenként Rappot szállásolta el a Tuileriákban, azaz Rapp kivételes státusza valóban létezett. A történetben Napóleon erre utaló szemrehányó mondata is olvasható: „Vous le seul de mes aides-de-camp que j'ai logé aux Tuileries!” *Rapp*: i. m. 15.

⁵³ *Rapp*: i. m. 15–16. A későbbi tábormok első nevének nevét Madame Remusat levelezésében találhatjuk meg: Mademoiselle Vaulerberghe. In: *Cashel Hohey – John Lillie*: *A Selection from the Letters of Madame de Remusat to her Husband and Son, from 1804 to 1813*. New York., 1881. 293.; *The Latest British Extracts*. In: *The Sydney Gazette and New South Wales Advertiser*, 1827. április 18.

⁵⁴ *Rapp*: i. m. 16–18. Rapp érezhetően sérelmezi a történelem igazságtalanságát az ügy kapcsán, amit jól példáz következő mondata: „Le prince royal est à la veille de monter sur le trône et l'auteur de sa fortune exilé au milieu de mers (Miközben a koronaherceg éppen trónra lép, szerencséjének kovácsát az óceán közepére száműzik).” Vö. *Barton*: i. m. 64–65.

⁵⁵ *Rapp*: i. m. 19–21. Vö. *Constant*: i. m. I. 85–90.; *Bourrienne*: i. m. IV. 197–201.